

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІСОВОГО І САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ
для здобувачів ступеня вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальності НЗ «Садово-паркове господарство»
Галузь знань 20 «Аграрні науки та продовольство»

Розглянуто і схвалено методичною комісією факультету лісового і садово-паркового господарства (Протокол № 9 від 18 травня 2025 р.)

Укладачі: д. с.-г. н., професор кафедри В.В. Поліщук, д. с.-г. н., професор А.Ф. Балабак, к. с.-г. н., доцент Ю.А. Величко, к. с.-г. н., доцент І.М. Пушка, к.с.-г.н., доцент М. Ю. Осіпов, к. с.-г. н., д.ф. А.А. Бровді, д.ф. Л.В. Кунпан.

Практична підготовка (програма навчальної практики) зі спеціальності НЗ «Садово-паркове господарство» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство» / Укладачі: д. с.-г. н., професор кафедри В.В. Поліщук, д. с.-г. н., професор А.Ф. Балабак, к. с.-г. н., доцент Ю.А. Величко, к. с.-г. н., доцент І.М. Пушка, к.с.-г.н., доцент М. Ю. Осіпов, к. с.-г. н., д.ф. А.А. Бровді, д.ф. Л.В. Кунпан. Умань. 2025. – с. 16

Вступ

Практична підготовка здобувачів вищої освіти є складовою частиною навчального процесу та дає можливість підготувати спеціалістів до подальшої їх професійної діяльності.

Мета навчальної практики – закріплення і поглиблення знань, отриманих здобувачами вищої освіти в процесі теоретичного навчання, набуття необхідних умінь, навичок і досвіду практичної роботи із майбутньої професії для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах.

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми професійної діяльності у галузі вирощування декоративних рослин, проектування, створення та експлуатації об'єктів садово-паркового господарства або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій і методів рослинництва, ландшафтної архітектури, садово-паркового будівництва та екології і характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні та спеціальні (фахові) компетентності:

- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- завички здійснення безпечної діяльності;
- уміння планувати та організовувати свою професійну діяльність;
- здатність до адаптації та дії в новій ситуації;
- здатність застосовувати знання зі спеціалізованих підрозділів науки (екології, ботаніки, дендрології, фізіології рослин, генетики та селекції декоративних рослин, ґрунтознавства міських екосистем, агротехніки вирощування декоративних рослин, проектування, формування та експлуатації компонентів садово-паркових об'єктів, захисту декоративних рослин від шкідників та хвороб, механізації садово-паркових робіт тощо);
- здатність розмножувати та вирощувати посадковий матеріал декоративних рослин у відкритому і закритому ґрунті;
- здатність проектувати, створювати й експлуатувати об'єкти садово-паркового господарства;
- здатність формувати й підтримувати в належному стані газонний покрив об'єктів садово-паркового господарства;
- здатність застосовувати інженерно-технічне обладнання на об'єктах садово-паркового господарства.

Програмні результати навчання:

- прагнути до самоорганізації та самоосвіти;
- володіти професійними знаннями для вирішення завдань з організації та ведення садово-паркового господарства;
- проектувати та організовувати заходи з вирощування садивного матеріалу декоративних трав'яних та квіткових рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника;
- планувати ефективно час для отримання необхідних результатів у виробництві;
- результативно працювати у колективі.

Навчальна практика для здобувачів першого (бакалаврського) освітнього рівня зі спеціальності НЗ «Садово-паркове господарство» передбачає формування та розвиток у здобувачів компетентностей і програмних результатів навчання відповідно до освітньо-професійної програми «Садово-паркове господарство» спеціальності НЗ Садово-паркове господарство (табл. 1).

Таблиця 1

Матриця компетентностей і програмних результатів навчання, що формуються під час проходження навчальної практики

Шифр компетентності	Компетентності	Шифр програмних результатів навчання	Програмні результати навчання
Загальні компетентності (ЗК)			
ЗК 4	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.	ПРН 2	Прагнути до самоорганізації та самоосвіти.
ЗК 7	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності	ПРН 4	Володіти професійними знаннями для вирішення завдань з організації та ведення садово-паркового господарства.
		ПРН 12	Планувати ефективно час для отримання необхідних результатів у виробництві.
ЗК 8	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	ПРН 9	Проектувати та організовувати заходи із вирощування садивного матеріалу декоративних деревних рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.

		ПРН 10	Проектувати та організовувати заходи з вирощування садивного матеріалу декоративних трав'яних та квіткових рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.
		ПРН 12	Планувати ефективно час для отримання необхідних результатів у виробництві.
		ПРН 13	Результативно працювати у колективі.
ЗК 9	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.	ПРН 2	Прагнути до самоорганізації та самоосвіти.
ЗК 11	Навички здійснення безпечної діяльності.	ПРН 15	Організувати результативні та безпечні умови праці.
Спеціальні (фахові) компетентності (СК)			
СК 1	Здатність застосовувати знання зі спеціалізованих підрозділів науки (екології, ботаніки, дендрології, фізіології рослин, генетики та селекції декоративних рослин, ґрунтознавства міських екосистем, агротехніки вирощування декоративних рослин, проектування, формування та експлуатації компонентів садово-паркових об'єктів, захисту декоративних рослин від шкідників та хвороб, механізації садово-паркових робіт тощо).	ПРН 9	Проектувати та організовувати заходи із вирощування садивного матеріалу декоративних деревних рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.
		ПРН 10	Проектувати та організовувати заходи з вирощування садивного матеріалу декоративних трав'яних та квіткових рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.
СК 2	Здатність розмножувати та вирощувати посадковий матеріал декоративних рослин у відкритому і закритому ґрунті.	ПРН 4	Володіти професійними знаннями для вирішення завдань з організації та ведення садово-паркового господарства.
		ПРН 10	Проектувати та організовувати заходи з вирощування садивного матеріалу декоративних трав'яних та квіткових рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.

		ПРН 15	Організовувати результативні та безпечні умови праці
СК 3	Здатність проектувати, створювати й експлуатувати об'єкти садово-паркового господарства.	ПРН 4	Володіти професійними знаннями для вирішення завдань з організації та ведення садово-паркового господарства.
		ПРН 9	Проектувати та організовувати заходи із вирощування садивного матеріалу декоративних деревних рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.
		ПРН 10	Проектувати та організовувати заходи з вирощування садивного матеріалу декоративних трав'яних та квіткових рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.
СК 4	Здатність формувати й підтримувати в належному стані газонний покрив об'єктів садово-паркового господарства.	ПРН 10	Проектувати та організовувати заходи з вирощування садивного матеріалу декоративних трав'яних та квіткових рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.
СК 5	Здатність застосовувати інженерно-технічне обладнання на об'єктах садово-паркового господарства.	ПРН 4	Володіти професійними знаннями для вирішення завдань з організації та ведення садово-паркового господарства.
СК 8	Здатність безпечно використовувати агрохімікати й пестициди, беручи до уваги їх хімічні і фізичні властивості та вплив на навколишнє середовище.	ПРН 15	Організувати результативні та безпечні умови праці.
СК 9	Здатність формувати композиційні ансамблі об'єктів садово-паркового господарства.	ПРН 9	Проектувати та організовувати заходи із вирощування садивного матеріалу декоративних деревних рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.

		ПРН 10	Проектувати та організовувати заходи з вирощування садивного матеріалу декоративних трав'яних та квіткових рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.
СК 10	Здатність проводити інвентаризацію зелених насаджень.	ПРН 4	Володіти професійними знаннями для вирішення завдань з організації та ведення садово-паркового господарства.
СК 11	Здатність зберігати та охороняти біологічне різноманіття на об'єктах садово-паркового господарства, підвищувати їх екологічний потенціал.	ПРН 9	Проектувати та організовувати заходи із вирощування садивного матеріалу декоративних деревних рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.
		ПРН 10	Проектувати та організовувати заходи з вирощування садивного матеріалу декоративних трав'яних та квіткових рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.

Методи навчання та засоби діагностики, що відповідають визначеним результатам навчання під час проходження навчальної практики, наведено в табл. 2, 3.

Таблиця 2

Результати, методи навчання та методи контролю під час проходження навчальної практики

Результати навчання за навчальною дисципліною		Методи навчання	Методи контролю
1	Знання:		
1.1	Здатність до осмислення сучасних наукових здобутків у сфері садово-паркового господарства	словесні, наочні, практичні	виконання та вирішених конкретних задач і ситуацій, підсумковий контроль
1.2	Здатність до критичного осмислення проблем у галузі садово-паркового господарства		
2	Уміння/навички:		
2.1	Використовувати всі відповідні ресурси та результати досліджень для оновлення та вдосконалення своїх знань.	словесні, наочні, практичні; інтерактивний, активний, репродуктивний	виконання та вирішених конкретних задач і ситуацій, підсумковий контроль
2.2	аналізувати вплив екологічних факторів на довкілля, їхні наслідки та шляхи запобігання; застосовувати		

	екологічно безпечні підходи під час виконання робіт		
2.3	оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності		
2.4	Застосовувати отримані знання і практичні навички з вирощування посадкового матеріалу декоративних рослин у відкритому і закритому ґрунті, проектування, створення і експлуатації об'єктів садово-паркового господарства		
3.	Комунікація:		
3.1	Використання різних мовних засобів відповідно до комунікативних намірів під час професійної та соціально-побутової взаємодії	наочні, практичні; інтерактивний,	виконання та вирішених конкретних задач і ситуацій, підсумковий контроль
3.2	Формування власної позиції щодо значення екології та гармонійної взаємодії з природним довкіллям в усіх сферах життєдіяльності		
4	Відповідальність і автономія		
4.1	Проведення досліджень та реалізація проектів (особисто та у складі команди), спрямованих на вирішення локальних та регіональних проблем у сфері садово-паркового господарства	словесні, наочні, практичні; інтерактивний, активний, репродуктивний	виконання та вирішених конкретних задач і ситуацій, підсумковий контроль
4.2	Здатність до подальшого навчання, яке значною мірою є автономним та самостійним		
4.3	Мати власні судження відповідно до отриманої інформації. Особиста відповідальність за дотримання екологічних вимог. Збагачувати власну екологічну культуру		
4.4	Відповідальність за розвиток професійного знання і практик, стратегічний розвиток інших осіб та / або команди		
4.5	Здатність до прийняття рішень у сфері садово-паркового господарства, що потребують застосування нових підходів та прогнозування, у тому числі - у складних і непередбачуваних умовах		

**Методи навчання та методи контролю програмних результатів
навчання під час проходження навчальної практики**

Програмний результат навчання		Метод навчання	Методи контролю
ПРН 2	Прагнути до самоорганізації та самоосвіти.	Дискусія, аналітична робота, вирішення конкретних задач і ситуацій, самонавчання	Виконання та вирішених конкретних задач і ситуацій, підсумковий контроль
ПРН 4	Володіти професійними знаннями для вирішення завдань з організації та ведення садово-паркового господарства.		
ПРН9	Проектувати та організовувати заходи із вирощування садивного матеріалу декоративних деревних рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.		
ПРН 10	Проектувати та організовувати заходи з вирощування садивного матеріалу декоративних трав'яних та квіткових рослин відкритого і закритого ґрунту та формувати об'єкти садово-паркового господарства відповідно до сучасних наукових методик і вимог замовника.		
ПРН 12	Планувати ефективно час для отримання необхідних результатів у виробництві.		
ПРН 13	Результативно працювати у колективі.		

Місце і організація проведення практики

Навчальна практика відбувається на базі кафедри садово-паркового господарства, в її структурних підрозділах (теплично-оранжерейний комплекс УНУ, навчально-науковій лабораторії «Інтродукція, адаптація, розмноження та вирощування декоративних і лісових культур» та Національного дендрологічного парку «Софіївка» НААН України.

Освітньо-професійною програмою «Садово-паркове господарство» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності НЗ «Садово-паркового господарства» передбачено 12 кредитів ЄКТС, тобто 360 годин навчальної практики.

Основні обов'язки керівника практики та студентів:

Керівник практики:

- перед початком узгоджує маршрути проведення екскурсій, контролює доступність та безпечність відвідування визначених об'єктів;
- проводить інструктаж про порядок проходження практики, забезпечує здобувачів усіма необхідними документами (щоденники, календарний план та інші методичні рекомендації);
- інформує студентів щодо форми звітності з практики та підсумкової атестації;
- забезпечує належний рівень проходження практики у відповідності з програмою;
- проводить обов'язковий інструктаж з охорони праці та техніки безпеки щоразу при зміні виду діяльності та забезпечує належні умови праці здобувачів;
- контролює виконання студентами правил поведінки на Натурне обстеженнях та в підрозділах кафедри, веде табель відвідування студентами практики;
- подає завідувачу кафедри письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями та пропозиціями щодо поліпшення практики студентів.

Студенти при проходженні навчальної практики зобов'язані:

- до початку практики одержати від керівника практики консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;
- своєчасно приступити до практики;
- виконувати всі завдання, передбачені програмою практики і вказівки її керівників, у повному обсязі;
- вивчити і суворо дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- своєчасно здати звіт та необхідну документацію та скласти залік з практики.

Програма практики

МОДУЛЬ І

1. Ознайомлення з метою і завданнями практики, правилами збору зразків, оформлення звіту, формою ведення щоденника. Отримання індивідуального завдання з практики. Проведення інструктажу з техніки безпеки під час екскурсій та при роботі в лабораторіях. – 10 годин.

2. Натурне обстеження: «Ландшафтна архітектура м. Умань». Оформлення письмового звіту. – 10 годин.

3. Натурне обстеження: «Дендрологічний парк «Софіївка». Асортимент деревних рослин. Різноманіття рослинних ресурсів. Створення композицій» Оформлення письмового звіту. – 20 годин.

4. Камеральна обробка даних. Визначення за допомогою визначника деякої нестачі елементів живлення у рослин, які були зібрані під час збору даних. Оформлення письмового звіту та щоденника. – 10 годин.

5. Знайомство з озелененням еко-парку «Хащі», «Набережної» та «Гідропарку» в м. Умань. Натурне обстеження. Оформлення письмового звіту. – 9 годин.

6. Екскурсія до лісництва м. Умань. Знайомство з асортиментом рослин для лісостепового лісорозведення. Збір даних щодо пошкодження деревних рослин хворобами та шкідниками. Оформлення письмового звіту. – 10 годин.

7. Камеральна обробка даних. Визначення за допомогою визначника шкідників та хвороб рослин на зразках, які були зібрані під час екскурсій. Оформлення письмового звіту та щоденника. - 10 годин.

8. Озеленення приміської зони. Натурне обстеження приміської зони. Оформлення письмового звіту. - 10 годин.

9. Камеральна обробка даних, які були зібрані під час екскурсій. Оформлення письмового звіту та щоденника. - 10 годин.

10. Екскурсія до теплично-оранжерейного комплексу Уманського національного університету садівництва. Збір даних про асортимент рослин та догляд за колекціями. Оформлення письмового звіту. – 10 годин.

11. Камеральна обробка даних, які були зібрані під час екскурсій. Оформлення письмового звіту та щоденника. - 10 годин.

12. Опрацювання рекомендованої літератури. -10 годин.

13. Екскурсія до навчально-наукової лабораторії «Інтродукції, адаптації, розмноження та вирощування декоративних і лісових культур» та збір даних щодо асортименту рослин який розмножується в лабораторії. – 10 годин.

14. Камеральна обробка даних, які були зібрані під час екскурсій. Оформлення письмового звіту та щоденника. - 10 годин.

МОДУЛЬ II

15. Вегетативне розмноження декоративних рослин – 30 *годин*.
16. Догляд за рослинами із закритою кореневою системою – 30 *годин*.
17. Догляд за трав'янистими рослинами в декоративних насадженнях - 20 *годин*.
18. Захист зелених насаджень від шкідників і хвороб – 30 *годин*.
19. Формування та догляд за топіарами в декоративних насадженнях УНУ – 10 *години*.
20. Догляд за деревними насадженнями у декоративних композиціях – 30 *годин*.
21. Розмноження рослин в умовах закритого ґрунту (насіньове та вегетативне) – 20 *годин*.
22. Догляд за рослинами закритого ґрунту - 20 *годин*.
23. Написання звіту. Робота в бібліотеці з додатковою літературою – 15 *годин*.
24. Здача матеріалів практики. Складання заліку – 5 *годин*.

Форми контролю

В процесі проведення практики поточний контроль здійснюється в наступних формах:

форми контролю	терміни контролю
• перевірка завдань самостійної роботи	тематична перевірка
• перевірка звіту практики	в кінці практики
• перевірка щоденнику	щоденно
• залік	в кінці практики

Вимоги до звіту

Кожен студент у кінці практики зобов'язаний представити:

1. **Щоденник**, на спеціальному бланку, заповнений згідно рекомендацій. У ньому повинно бути коротко описані результати екскурсій на об'єкти ландшафтної архітектури, у підрозділи кафедри; етапів виконання агротехнічних робіт з розмноження та догляду за декоративними рослинами в декоративних насадженнях та в умовах закритого ґрунту.
2. **Звіт практики**, обсягом до 20 сторінок друкованого тексту, повинен мати наскрізну нумерацію сторінок, аркуші звіту повинні бути зшиті (має містити

розділ з охорони праці, поточні щоденні записи, висновки та список використаної літератури);

Підсумкова атестація результатів практики

У кінці навчальної практики підводяться підсумки щодо проведеної роботи студентом. Викладач, який був відповідальним за проведення практики оцінює проведену здобувачем роботу по результатам висвітленим у звіті та приймає рішення щодо їх зарахування, у вигляді заліку.

Здобувачі, які виконали всі програму практики в повному обсязі, оформили відповідно всім вимогам щоденник та звіт, отримують залік в останній день практики.

Студент, який не виконав програму практики і отримав менш ніж 50 балів при складанні заліку, направляється на практику вдруге в період канікул або відраховується з навчального закладу.

Результати складання заліку заносяться до екзаменаційної відомості, проставляються у заліковій книжці студента і журналі обліку успішності.

Критерії оцінювання знань і вмінь студентів

Навчальна практика з садово-паркового господарства складає 2 модулі.

За кожний вид контролю студент отримує оцінку в балах, які сумуються в межах модулю і виступатимуть надалі складовою загальної оцінки.

Рейтингова оцінка (РО) модульного контролю складається з:

- РО оформлення щоденника практики – до 5 балів;
- РО опанування практичними навичками та методиками - 5 балів;
- разом за 1 модуль – 25 балів;
- разом за 2 модуль – 25 балів;
- РО оформлення звіту – 20 балів;
- РО індивідуального завдання – 20 балів.

Підсумкова оцінка визначається шляхом переводу викладачем сумарного модульного балу з дисципліни у традиційну академічну оцінку національної шкали.

Шкала оцінювання знань і вмінь студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, РГР, практики	для заліку
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано обов'язковим повторним вивченням дисципліни

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІСОВОГО І САДОВО-ПАРКОВОГО
ГОСПОДАРСТВА**

кафедра садово-паркового господарства

ЗВІТ
про проходження навчальної практики

у _____
(місце проходження практики)

здобувач(ка) ____ курсу ____ групи

Керівник від УНУ

Оцінка _____

Умань 20____

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Асортимент дерев, кущів та ліан для ландшафтного будівництва України / С.І. Кузнецов та ін. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2020. 321 с.
2. Дудин Р.Б., Роговський С.В., Крупа Н.М. Консервація, реставрація та реконструкція садово-паркових об'єктів: навч. посіб. Львів: Видавництво «Новий Світ-2000», 2021. 258 с.
5. Заячук В.Я. Дендрологія: Підручник. Львів: Сполом, 2014. 676 с.
6. Іваненко П. П., Приліпка О. В. Закритий ґрунт. К.: Урожай, 2001. 358с.
7. Іщук Л.П., Олешко О.Г., Черняк В.М., Козак Л.А. Квітникарство: навчальний посібник / за ред. Л.П. Іщук. Біла Церква, 2014. 292 с.
8. Калініченко О.А. Декоративна дендрологія: навч. посіб. К.: Вища школа, 2003. 199 с.
9. Мостов'як С.М. Фітопатологія декоративних рослин: навчально-методичний посібник. Умань, 2019. 186 с.
10. Пузріна, Н. В. Шкідники та збудники хвороб деревних декоративних рослин : навч.посіб. Частина І. К. : Редакційно-видавничий відділ НУБіП України, 2020. 527 с.
11. Термінологічний словник-довідник фахівця з садово-паркового будівництва і ландшафтною архітектури / уклад.: С. В. Роговський. Київ : КНТ, 2017. 140 с.
12. Фітопатологія: Підручник [І.Л.Марков, О.В.Башта, Д.Т.Гентош, В. А. Глим'язний, О.П. Дерменко, Є. П. Черненко]; за ред. І.Л. Маркова. К., 2016. 548 с.
13. Шкідники і хвороби квіткових і декоративних рослин / за ред. В.В. Синадського. К.: Наука. 1982. 592 с.
14. Шляхта Я. М., Брилінський С. М. Деревя, кущі та ліани, що зростають поміж нами: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. 232 с.
15. Шляхта Я.М. Топіарне мистецтво та живоплоти: навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. 120 с.